

Забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Угорщині (частина 1)

У статті аналізується угорський досвід забезпечення прав і свобод людини та громадянина. Показано, з якими складнощами стикається угорське суспільство в утвердженні на практиці принципу рівноправності, забезпечення скорочення розриву між проголошеними в Конституції правами і свободами особи, а також закріпленими в ній гарантіями цих прав і свобод та повсякденною практикою їх реалізації і захисту.

Ключові слова: Угорщина, Конституція, розбудова правової держави, забезпечення прав і свобод людини та громадянина.

Д.И. Ткач
доктор политических наук, профессор,
проректор по международным связям,
Университет «КРОК»

Обеспечение прав и свобод человека и гражданина в Венгрии (часть 1)

В статье анализируется венгерский опыт обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Показано, с какими сложностями сталкивается венгерское общество в утверждении на практике принципа равноправия, обеспечения сокращения разрыва между провозглашенными в Конституции правами и свободами человека, а также закрепленными в ней гарантиями этих прав и свобод и повседневной практикой их реализации и защиты.

Ключевые слова: Венгрия, Конституция, развитие правового государства, обеспечение прав и свобод человека и гражданина.

D. Tkach
Professor, doctor of political Sciences,
Vice-rector for international Affairs
«KROK» University

Ensuring the rights and freedoms of a person and a citizen in Hungary (part 1)

The article analyzes the Hungarian experience of providing human and citizen rights and freedoms. The Hungarian society is confronted with the difficulties encountered in affirming the principle of equality in practice, ensuring the reduction of the gap between the rights and freedoms of the person

proclaimed in the Constitution, as well as the safeguards of these rights and freedoms enshrined in it, and the everyday practice of their implementation and protection.

Keywords: Hungary, Constitution, development of the rule of law, ensuring rights and freedoms of man and citizen.

Постановка проблеми

Проблема розбудови правової держави, забезпечення прав і свобод людини для сучасної Угорської держави і суспільства набуває нині особливого значення. Права людини як невід'ємна складова правової держави є складним, багатовимірним явищем. Яким чином обмежити всевладдя держави, утвердити на практиці принцип рівноправності, зменшити розрив між проголошеними в Конституції правами і свободами особи, а також закріпленими в ній гарантіями цих прав і свобод та повсякденною практикою їх реалізації і захисту? На ці та інші запитання шукають відповіді юристи, політологи, громадські діячі, урядовці, парламентарії.

Вищезазначена проблема надзвичайно актуальна і для України, яка за роки незалежності так і не спромоглася збудувати основи правової держави, реформувати судову систему, забезпечити права та свободи власним громадянам.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Поряд із розглядом деяких публікацій угорських та українських фахівців, а саме Pokol Béla [1], Kőrösényi András [2], Sajo András [3], Д. Ткача [4], Є. Кіш [5], у яких аналізується проблема розбудови правової держави, забезпечення прав і свобод людини у сучасній Угорській державі, предметом опрацювання стали положення Конституції Угорщини, що стосуються цієї тематики, а також відповідні нормативно-правові акти.

Не вирішена раніше частина загальних проблем

Конституційне реформування правосуддя в Україні з метою подальшої розбудови держави є надзвичайно важливим завданням для нашої країни. Тому у цьому контексті великого значення набуває вивчення досвіду тих держав, які пройшли

схожий з Україною шлях створення демократичного суспільства. Саме такою країною є Угорщина. З урахуванням того, що наші сусіди у цих процесах мають певні успіхи та невдачі, дослідження угорської практики у цій царині є безумовно корисним, що у свою чергу дає змогу вирішити частину загальних проблем, які не розглядалися раніше.

Формулювання цілей статті

Із врахуванням зазначеного вище мету роботи сформулюємо таким чином: дослідити головні напрямки забезпечення прав і свобод людини та громадянина в Угорщині; на підставі аналізу визначити деякі особливості, притаманні саме цій країні у цьому складному процесі.

Основні матеріали дослідження

Угорщина, яка значно випереджає Україну за темпами політичних та економічних трансформацій, досягла непоганих результатів у розбудові вільного громадянського суспільства та створенні демократичної правової держави. Звичайно, у наших сусідів не все так безхмарно у цій сфері, й це угорські вчені, політики зазначають у своїх публікаціях, однак повчитися тут є чому, та й негативний досвід – це також досвід, і його корисно знати, щоб не повторювати чужих помилок.

На парламентських виборах в Угорщині в 2018 році перемогу здобула з великим відривом партія «Фідес» – Угорський громадянський союз. Ця партія скористалася отриманою у парламенті більшістю для зміцнення виконавчої влади та підпорядкування влади законодавчої в обхід демократичних процедур, консультацій, переговорів і побудови консенсусу, а також для знищення гарантій поділу й обмеження гілок влади.

«Фідес»-УГС разом з партнером по коаліції ХДТР (християнськими демократами) виграв більшість у дві третини голо-

сів. Це практично той же результат, що був досягнутий цією коаліцією у попередніх виборах. Лише нагадаємо, що це дозволило уряду Орбана змінити Конституцію у 2011 році, деякі положення якої викликали шалену критику з боку ЄС.

Таким чином, створилися умови для формування так званого неліберального уряду, який, зловживаючи наявною більшістю, займається маніпуляціями з нормами законодавства, тим самим підриваючи функціонування демократичних інститутів і створюючи загрозу для функціонування основ демократії.

Влада більшості не абсолютна: в демократичній державі вона стримується системою інститутів, зокрема, правовою державою (верховенством права) і поділом властей. В Угорщині правлячі партії, змінюючи закони в швидкісному режимі, переписуючи процедури, відкидаючи результати експертиз, не проводячи належні слухання і дискусію з суспільством, скористалися перевагою в парламенті для деконструкції низки опор демократичної держави, що створює ризик глибинних змін усього політичного ладу.

В Угорщині контрольована супербільшість дозволила правлячій партії прийняти нову конституцію в ослабленому вигляді, одночасно розширивши застосування конституційних законів і забезпечивши власний контроль над численними сферами суспільно-політичного життя. Зокрема, було накладено заборону на бродяжництво, введено довічне ув'язнення без права на умовно-дострокове звільнення, шлюб визначено тільки як союз чоловіка та жінки.

У своєму Висновку про нову Конституцію Венеціанська комісія зазначила, що «чим більше політичних рішень виносяться за межі досяжного для простої більшості, тим менше значення матимуть вибори, які відбуватимуться в майбутньому, і тим більше можливостей буде у більшості (в дві третини голосів) увічнити свої політичні переваги і цементувати правовий устрій держави. Коли конституційними законами передбачаються не тільки основоположні

принципи, але і дуже конкретні, детальні правила з певних питань, виникає загроза для самого принципу демократії» [1].

Переважання в новій конституції положень про використання конституційних законів, у тому числі в сферах, які, як правило, регламентуються звичайними актами законодавства (на конституційні закони в Конституції є більш ніж 50 посилань), а також подальше фактичне прийняття цих конституційних законів у великій кількості призвели до істотних вад у принципах правової держави. У Висновках про нову Конституцію Угорщини [2] Венеціанська комісія висловила стурбованість з низки питань, у тому числі вказавши на проблематичність з погляду і Конституції, і звичайних актів законодавства розширеного застосування конституційних законів, прийняття і зміна яких вимагає дві третини голосів у парламенті.

Зокрема, було зазначено, що до регламентування за допомогою конституційних законів був віднесений довгий список тем, які слід регулювати звичайними законами і простою більшістю, наприклад, законодавство про сім'ю, соціальну політику, оподаткування.

Посилання давалися на такі статті: L (3) – про захист сім'ї; VII (3) – про докладні правила функціонування церков; VIII (4) – про докладні правила функціонування і фінансового управління політичних партій; IX – про докладні правила щодо свободи ЗМІ та органу, який контролює послуги ЗМІ, продукцію преси та ринок телекомунікаційних послуг; XXIX (3) – про докладні правила щодо прав національностей, що проживають на території Угорщини, і правила обрання їх органів самоврядування на місцевому й національному рівнях; XXXI (3) – про докладні правила проходження військової служби; 38 (1) – про вимоги до заощадження, охорони і відповідального використання державного майна; 38 (2) – про масштаб виняткової власності держави і економічної діяльності особливої важливості, обмеження та умови відчуження державного майна; 40 – про основні правила загальної

системи оподаткування та пенсійної системи; 41 – про монетарну політику. Там же, п. 24.

Конституцією визнаються основні права, але при цьому їх деталізація передбачається в «Особливих актах законодавства». Венеціанська комісія висловила побоювання, що такі широкі й розлогі формулювання залишають великий простір для тлумачення, і дійшла висновку, що «в результаті подібних конструкцій може виникнути ризик підриву конституційних положень про свободи і відповідності Особливими актам»[15, с.59.]

Вона ж заявила, що відповідно до міжнародних інструментів у сфері прав людини, стороною яких є Угорщина, щодо їх змісту Конституцією повинні бути передбачені більш чіткі положення, а стосовно їх ефективного захисту та використання окремими особами – глибші гарантії. Таким чином, неліберальний угорський уряд підвів правову державу під власні потреби, звузив простір для підзвітності, створив загрозу для системи стримувань і противаг.

В Угорщині прийняття нової Конституції, подальших поправок до неї і значної кількості конституційних законів поступово усунуло важливі важелі стримування всесилля виконавчої влади, послабило незалежність Конституційного суду і систему незалежного контролю.

У Висновках про четверту поправку в Основний закон Угорщини Венеціанська комісія зазначила, що «конституція була змінена з низки питань, пов'язаних з окремими правами людини, органами правосуддя загальної юрисдикції та функціями Конституційного суду Угорщини» [3].

Більшість від партії «Фідес-УГС» призначила своїх прихильників на головні позиції в держадміністрації, апараті безпеки, органах регулювання і правосуддя. Були внесені зміни до складу Конституційного суду, а також достроково припинено мандат Голови Верховного Суду.

Європейський суд з прав людини визнав дане дострокове припинення мандата Голови порушенням права на доступ до

суду (ст. 6), так як його зміщення з посади стало результатом проміжних заходів у рамках нового Основного закону – конституційного законодавства, не пройшов судового контролю. Крім цього, Європейський суд встановив порушення свободи слова (ст. 10), а також зв'язок між відстороненням від посади Голови Верховного Суду і публічно висловленими на його адресу критичними зауваженнями [4].

Венеціанська комісія виявила стурбованість з приводу високого рівня самостійності Генерального прокурора, яка ще більше підсилюється системою жорсткого ієрархічного контролю над іншими прокурорами [5].

Нинішній Генеральний прокурор, призначений «Фідесом», може залишитися при владі навіть тоді, коли «Фідес-УГС» втратить владу. Згідно з новими правилами призначення нового Генерального прокурора призначити може тільки більшість у дві третини голосів. Якщо набрати таку більшість не вдається, при владі залишається нинішній Генпрокурор.

Слід зазначити наступне: хоча прокурор співпрацює з Європейським бюро по боротьбі з шахрайством (OLAF) у рамках старих справ про корупцію високопоставлених політичних фігур, з 2010 року нові справи про корупцію на подібному рівні більше не відкриваються, незважаючи на те, що повідомлення про такі випадки з'являються регулярно. Корумпованість попередньої влади і боротьба з нею – важлива складова риторики, на якій «Фідес-УГС» вибудовує свій успіх серед виборців.

Новими законами також було засновано Національне бюро правосуддя з функцією управління всіма судовими органами, голова якого отримав значну владу над системою судоустрою, в тому числі – функцію розподілу справ між судами, зважаючи на відсутність критеріїв даного розподілу.

Венеціанська комісія визнала, що дискреційні повноваження голови Національного бюро правосуддя і система розподілу справ негативно відбилися на праві на

справедливий судовий розгляд і реалізацію принципу законного судді [6].

Вік обов'язкового виходу на пенсію суддів був знижений з 70 до 62 років, через що 274 суддям і прокурорам довелося достроково піти на пенсію, а влада отримала можливість практично в повному складі замінити керівництво судової гілки влади країни. Справа була направлена до суду Європейського Союзу [7]. В результаті угорський парламент прийняв новий закон відповідно до європейських стандартів, і судді були відновлені в правах. Однак вони не були повернуті на ті ж посади, тому практичний ефект був недостатній, і влада все одно домоглася своїх політичних цілей.

В Угорщині було прийнято нове законодавство, спрямоване на внесення змін до повноважень регулюючих органів і суб'єктів, які здійснюють спостереження за органами влади (ЗМІ, органами з охорони даних, омбудсменом, комісією з питань рівності). Після цього багато колишніх керівників і співробітників даних відомств були відсторонені від посад і замінені особами, лояльними до влади.

Негативний вплив на участь громадян у житті, публічна дискредитація, наклепницькі кампанії, політичний тиск, економічні обмеження, перешкоди в доступі до фінансування – всі ці прояви суспільства вкрай негативно відображають обмеження свободи слова, зібрань та асоціацій. Залюкування несуть пряму загрозу існуванню безпечного і сприятливого середовища для використання вищезазначених прав.

В Угорщині було прийнято регресивне законодавство, що веде до фактичного розхитування основних свобод. Можливість для ЗМІ і правозахисних НУО виконувати свої контрольні функції, а також право громадян на доступ до інформації та повноцінну участь у суспільно-політичному житті – це наріжні камені плюралістичного і демократичного суспільства, які можуть допомогти в запобіганні неліберальних тенденцій і стримуванні уряду, схильного до згорання свобод.

Конституцією Угорщини передбачаєть-

ся свобода слова і ЗМІ. Але два нових закони, прийнятих у країні в 2010 році [8], разом зі змінами Конституції та низкою підзаконних актів посприяли значному погіршенню умов для функціонування ЗМІ в країні. Весь контроль над здійсненням регулювання в сфері ЗМІ віднесено до компетенції одного органу – Національної служби ЗМІ і телекомунікаційного зв'язку, голова якої також очолює Раду з питань ЗМІ та до функцій якого належить висування кандидатів на посаду виконавчих директорів усіх громадських мас-медіа.

Це означає підпорядкування радіо, телебачення та центральних новинних агентств урядовому контролю. Фінансування і виробництво контенту для всього суспільного мовлення також централізовані: створений Фонд підтримки послуг і управління активами ЗМІ, підзвітний Раді з питань ЗМІ. Зміст мовлення регулюється також законом. Рада з питань ЗМІ може ініціювати процедуру призупинення права на мовлення, в тому числі щодо онлайн-видань, і накладення санкцій, передбачених законодавством про ЗМІ.

Для закриття незалежних видань застосовуються фінансові, в тому числі податкові, заходи впливу, а також обмеження на розміщення політичної реклами в агітаційний період. Ринок реклами також дуже залежить від урядових замовлень.

Наклеп, як і раніше, карається в кримінальному порядку. До того ж, до статті 9 Конституції внесено положення, що «свободою слова не можна користуватися для образи гідності угорського народу». Новий Цивільний кодекс, прийнятий у 2014 році, містить положення про захист «прав особистості». Як показало дослідження, проведене міжнародним інститутом преси, зросла кількість позовів з боку держслужбовців та політиків, які прагнуть у судовому порядку захиститися від замахів на їх репутацію або задушити суспільно-політичну дискусію шляхом винесення судового вердикту.

У результаті ЗМІ, що намагаються висвітлювати спірні теми і надавати можливість для висловлювання різних думок,

виявляються «між двох вогнів» [9]. Угорські журналісти публікують критичні статті про діяльність влади, ризикують втратити роботу, їх можуть перестати пропускати на публічні заходи, подати на них до суду за наклеп, оштрафувати, звільнити або закрити всю редакцію. В результаті чим далі, тим більше співробітникам ЗМІ доводиться займатися самоцензурою [10].

Пакет законів про ЗМІ був розкритикований Комісаром Ради Європи з прав людини за невідповідність міжнародним і європейським стандартам та наявність положень, загрозливих незалежності й свободі мас-медіа [11].

Незважаючи на внесені до законів поправки, вони, як і раніше, йдуть врозріз з міжнародними стандартами. Угорським парламентом з 2010 року послідовно проводиться політика щодо ускладнення умов діяльності правозахисних НУО. Чим далі, тим частіше на НУО нападають, їх лають у публічному просторі, а в правовому полі вони стикаються з усе більш несприятливим середовищем і загрозою свого фінансового стану.

На законодавчому рівні в Цивільний кодекс і Акт про некомерційну діяльність внесені важливі поправки, після яких в останньому зафіксовані практично нові умови діяльності НУО, висунуті вимоги переглянути і внести зміни в їх статuti та акти внутрішнього розпорядку, а також пройти перереєстрацію для отримання статусу одержувача допомоги.

Ще більш жорстким заходам адміністративного та фінансового тиску піддаються правозахисні НДО – щодо їх діяльності ведуться перевірки джерел одержуваних коштів, все частіше проводяться аудити і податкові перевірки. У результаті вони були вимушені розірвати контракти з організаціями-донорами про надання соціальних та інших суспільно корисних послуг через сприйняття цих організацій як негативно налаштованих по відношенню до угорської влади.

У травні 2014 року угорський уряд звинуватив Фонд ЄЗ / «Норвезькі гранти»

в фінансуванні політичної діяльності та розпочав аудит через Держконтроль, хоча в функції даного органу входить тільки перевірка використання грошей з бюджету Угорщини. Згідно з офіційним поясненням, «в ході перевірки здійснюваної програми виявлено, що угорський фонд «Okotars», призначений Норвегією для розподілу грантів на території Угорщини, надані кошти використовував у політичних цілях.

Крім цього, Фонд «Okotars» був замішаний у несанкціонованій фінансовій діяльності» [12]. Більш того, уряд намагався відкрито звинуватити Норвегію у втручанні у внутрішні справи Угорщини [13].

Піклуючись про призупинення програми підтримки НУО та вступ до переговорів з владою про вибір нового керуючого фонду заступник держсекретаря Нандор Чепрегі назвав представників неурядового фонду, які виконують функції розпорядника коштів ЄЗ / «Норвезькі гранти», «жуліками і пройдисвітами» та «партійними підлабузниками», а також погрожував передати адміністрування фонду в розпорядження держави [14].

Норвезький міністр у справах ЄЗ і ЄС заявив, що він «глибоко стурбований з приводу дій угорської влади щодо громадянського суспільства і її спроб обмежити свободу слова» та що аудит, проведений угорською владою, суперечить раніше узгодженим домовленостям [15].

8 вересня 2014 р. поліція провела обшук в офісі «Okotars» і ще однієї НУО; пізніше суди встановили незаконність цієї акції. Незабаром було призупинено дію податкового номера фонду. У серпні 2014 р. проти цих НУО за поданням Держконтролю було порушено кримінальну справу; після 16 місяців розслідування ніяких порушень або відхилень від законодавства у їх діях виявлено не було [16].

29 червня 2016 року в рішенні за позовом Угорського союзу громадянських свобод від 2014 року Верховний Суд Угорщини зобов'язав Держконтроль розкрити інформацію, чиєю вказівкою було розпочато аудит і розслідування стосовно цих НУО.

Після цієї постанови Державний контроль був змушений оприлюднити офіційні документи, з яких випливало, що розпорядження про проведення розслідування дав сам Прем'єр-міністр.

«Безрезультативне і заполітизоване розслідування» в звіті про візит до Угорщини було згадано спецдоповідачем ООН з питання про становище правозахисників. Він висловив жаль з приводу порушень процедурних гарантій і «явної відсутності презумпції невинності з боку влади з урахуванням відкрито упередженого ставлення до НУО, продемонстрованого самими високопоставленими чиновниками уряду, і стигматизації їх у ЗМІ», а також і те, що представники влади так і не вибачилися за неправомірні дії та публічно не визнали, що НУО ні в чому не були винуваті [17].

Паралельно зі справою «Норвезьких грантів», яка врешті-решт закінчилася нічим, нарощувалася все більш гучна кампанія проти Джорджа Сороса і Фонду відкритого суспільства, а також НУО, які отримують від них фінансову підтримку. В інтерв'ю 30 жовтня 2015 року Віктор Орбан заявив, що припливу мігрантів сприяли певні політичні сили, «які підтримують все, що веде до ослаблення національної держави», за якими стоїть Джордж Сорос [18].

Декількома днями пізніше депутат від Християнсько-демократичної народної партії, партнер «Фідес-УГС» по коаліції, Іштван Холлік звернувся з відкритим листом до низки НУО, підтримуваних Фондом відкритого суспільства. У листі він заявив, що Джордж Сорос бачить за мету знищення кордонів суверенних держав, щоб біженцям було легше потрапити в Європу, і попросив НУО прояснити, чи підтримують вони ідеї Сороса і, якщо так, то чи згодні вони з тим, що тим самим вони підштовхнули маси людей до порушення основоположних принципів, викладених в угорському законодавстві та міжнародному праві [19].

У 2016 році випадки з боку урядовців і ЗМІ продовжилися: прозвучали заяви про «проплачених НУО, з тим щоб

вони виходили на демонстрації і відстоювали якісь ідеї» і про «закулісні сили», які представляє Джордж Сорос. У травні 2016 року опубліковано список НУО, що отримують підтримку в Джорджа Сороса, а прозорість їх фінансування поставлена під питання. На прес-конференції 10 січня 2017 року заступник голови «Фідес» і його фракції в парламенті Силард Немет заявив, що «псевдогромадянські організації імперії Сороса» потрібно «виганяти» з Угорщини [20].

По суті, спостерігалось безперервне цькування з боку можновладців проти НУО, покликаних служити для критики державної влади і боротися за посилення правової держави та захист прав людини.

7 квітня 2017 року на розгляд парламенту був внесений законопроект «Про прозорість організацій, які отримують кошти з зовнішніх джерел». Проектом передбачалося, що організації, що отримують кошти з іноземних фондів, сума яких перевищує певний річний поріг, повинні проходити реєстрацію, на своїх сайтах і в публікаціях вказувати статус організації, що отримує зовнішнє фінансування, а у випадку недотримання даної вимоги до цієї організації будуть застосовані санкції.

28 березня цього ж року була внесена поправка до закону про вищу освіту, спрямована проти Центрально-Європейського університету. Незважаючи на заперечення правозахисних НУО, народних виступів, звернень від представників світової академічної спільноти та міжнародний осуд, обидва закони в червні 2017 року були прийняті.

Закон про зовнішнє фінансування організації став першим таким законодавчим актом у країні-члені ЄС. Наслідки його прийняття для угорського громадянського суспільства згубні, так як закон створює загрозу для самого його існування. В разі непроходження реєстрації і невиконання вимог закону організація може бути оштрафована на суму до 900.000 угорських форинтів (близько 3.000 євро) і ліквідована. Та ж вимога поширюється на правозахисні та всі інші НУО і створює

загрозу для сервісних організацій, що займаються наданням соціальних послуг, гуманітарної допомоги, охороною навколишнього середовища, які багато в чому залежать від зовнішнього фінансування.

Це створює атмосферу недовіри і пе-

редумови для очорнення таких організацій, особливо в контексті масованої кампанії влади щодо цивільних ініціатив, які змогли отримати іноземну підтримку, і риторики про неприпустимість «іноземних інтересів» [21].

Література

1. Venice Commission, Opinion on the new constitution of Hungary) 20.06. 2011 CDL-AD (2011) 016, p. 24. [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2011\)016-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)016-e)
2. там же p. 24-27.
3. Opinion on the Fourth Amendment to the Fundamental Law of Hungary 17.06. 2013, CDL-AD (2013) 012, p.138.
4. Baka v. Hungary, No. 20261/12 23.06 2016 r.p. 120-122 i 151.
5. Opinion on Act CLXIII on the Prosecution Service of Hungary and Act CLXIV of 2011 on the status of the prosecutor general, prosecutors and other prosecution employees and the prosecution career), CDLAD(2012)008, п. 87, 19.06. 2012.
6. Opinion on Act CLXII of 2011 on the legal status and remuneration of judges and Act CLXI of 2011 on the organisation and administration of courts of Hungary), 19.03. 2012 (CDL-AD(2012)001).
7. Commission v. Hungary, C-286/12. 6.11. 2012
8. 2010. évi CIV. Törvény a sajtószabadságról és a médiatartalmak alapvető szabályairól- 2010. évi CLXXXV. Törvény a médiaszolgáltatásokról és a tömegkommunikációról <https://net.jogtar.hu/jogszabaly>
9. International Press Institute, Civil Defamation and Media Freedom in Hungary: trends and challenges in court practice in personality rights cases, 02. 2017 p. 5.
10. Mertek Media Monitor, The Reins on Freedom: Self-Censorship in the Hungarian Press 11.06. 2012
11. Opinion of the Commissioner For Human Rights: Hungary's media legislation in light of Council of Europe standards on freedom of the media, CoE DOC. CommDH (2011) 10, 25. 2011, p. 3-6.
12. <http://abouthungary.hu> (The Case of the Norway Grants and NGOs in Hungary), 21.02. 2016
13. Magyar Nemzet, «Lazar levelben tiltakozik a kulfoldi beavatkozás ellen,» 8.04. 2014
14. «Csepreghy:» Szelhamos gittegyletek «kezelik a norveg alapot», 30.04. 2014 p
15. «Norway concerned for civil society in Hungary,», 6.06. 2014
16. Eotvos Karoly Institute, Transparency International Hungary, Hungarian Civil Liberties Union and Hungarian Helsinki Committee, «Timelines of governmental attacks against Hungarian civil society organisations,»
17. UN Doc. A / HRC / 34/52 / Add.2, п. 52-54.
18. Bloomberg, «Orban Accuses Soros of Stoking Refugee Wave to Weaken Europe», 30. 10. 2015.
19. «Hollik Istvan nyilt levelben fordult jogvedő szervezetekhez», 6.11. 2015.
20. Reuters, «Ruling Fidesz party wants Soros-funded NGOs 'swept out' of Hungary,», 11.01. 2017.
21. European Center for Not-for-Profit Law, Hungarian law on the transparency of organisations supported from abroad: what is at stake?, 15. 06. 2017.